

RÉFI ZSUZSANNA¹
AZ ÉNEKLÉS MESTEREI I.
„Neki köszönhetem a karrieremet”

A Berdál Valériával töltött időszakra emlékezik Tokody Ilona

Berdál Valéria²

(MTI Fotó: Sziklás Mária)

(Kőszeg, 1933. július 4. – Szeged, 2003. december 17.)

Liszt Ferenc-díjas operaénekes érdemes művész, a Szegedi Nemzeti Színház örökös tagja

Mi múlik egy kiváló mesteren? Miként hat növendékei pályájára? Technika, szerepformálás, színpadi kisugárzás, repertoárépítés - egy jó énekmestertől rengeteg mindent lehet tanulni, de az igazán kivételes személyiségek akár egy teljes karrierre is meghatározó hatást gyakorolnak. A legendás, számos énekesgenerációt felnevelő tanárokat bemutató sorozatban elsőként Berdál Valéria emlékét idézi meg Tokody Ilona.

– *Az előadásaival kezdte...*

– Így igaz, rajongtam érte, amikor csak lehetett, minden darabban megnéztem. Apukám a kutasi iskolában tanított, én pedig esténként bicikliztem a szegedi teátrumba, s faltam az előadásokat. Kezdő színházba járóként is azonnal felfigyeltem rá, mert teljesen magával ragadott minden produkcióban. Berdál Valéria varázslatos személyiség volt. Az őszinte színpadi művészek kicsiny táborába tartozott. Az egyik legnagyobb erénye volt, hogy teljesen bele tudta élni magát az adott, általa játszott karakterbe, s mindig magas színvonalú hangi produkciót nyújtott. Vaszy Viktor a Tisza-parti teátrumban európai nivójú operajátszást teremtett, s társulatának egyik kiemelkedő tagja volt Valika. Nagyon sok szerepében meggyőződhettem erről.

¹ Réfi Zsuzsanna az egyik legkiválóbb hazai kulturális (elsősorban zenei) szakíró, a Parlando állandó munkatársa

² A fotón Berdál Valéria Gaetano Donizetti Szerelmi bájjal c. operájának próbáján Adina szerepében. (Szegedi Nemzeti Színház, 1964.)

Egyedi hangja volt, amelyben mindig megjelentek az adott karakterhez illő színek. Később, amikor már a növendéke lehettem -- engem is arra nevelt, mennyire fontos a kifejező erő. Megtanított rá, hogy értelmezsem mindig, amit énekelek. Remek színész volt, s nem csupán kiváló technikájú előadó. Az előadásában értettem minden szavát, és mindent ki tudott fejezni a hangjával.

– *Berdál Valéria volt az első énektanára Szegeden?*

– Nem, előtte a zeneiskolában egy éven keresztül Szélpálné Marikánál foglalkozott velem, vigyázott a hangomra, aztán a konzervatóriumban Csóka Bélánál kezdtem. Neki és korrepetitorának, Simor Adrienn szintén sokat köszönhetek. A kiváló baritonnak pedig azonos olasz gyökerei voltak Valikával, hiszen ő is Riccardo Stracciarinál tanult ösztöndíjjal, akárcsak Berdál Valéria tanárnője, Hoór-Tempis Erzsébet, aki szintén erre az itáliai énekesre esküdött. Épp ezért gondolták úgy, hogy először a körkörös támaszt kell megtanulni, kialakítani. Valinak lírai hangja volt, s a szubrett szerepektől a koloratúrát igénylő figurákig, nagyon sok hősnőt életre keltett. A Figaro házasságának Suzannája, A cigánybáró Arzénája, Oscar Az álarcosbálból, a Faust Margitja, Lili bárónő, Massenet Manonja, a Bohémélet Mimije, a Gianni Schicchi Laurretája vagy a Falstaff Annuskája egyaránt szerepelt a repertoárjában, s mindben felejthetetlen alakítást nyújtott.

. Berdál Valéria Margit és Szabó Miklós Faust szerepében, Gounod Faust című operájának próbáján a Szegedi Nemzeti Színházban
(MTI Fotó: Tóth Béla, 1958)

Amikor Budapesten volt egy évig Tito Schipa, Valika jó barátja, Bende Zsolt szólt neki, jöjjön el a fővárosba, hallgassa meg, tanuljon tőle, mert elképesztő az ‘ansatz’-a és az úgynevezett ‘maszkban való’ éneklése. Sokak preferálták ezt a ‘támasztott maszkot’, azaz ahogy az arcüreg, a homloküreg háromszögébe, akár egy maszkba, az

ember felhelyezi a hangot. Nekem is ezt tanította. “Nem szabad elvinni a pozíciót, felteszed a hangot ebbe a háromszögbe, és az ott is marad. Vegyél levegőt kislányom, virágillat van, szagold meg a virágot, és úgy énekelj!” A mai napig követem a tanácsát. Akad persze, aki ezt a felső pozíciót kritizálja, de engem ez sosem befolyásolt. Így tulajdonképpen magam is olasz iskolába jártam, hiszen mindazt, amit a tanáraink Stracciaritól tanultak, elsajátítottam én is. Nagyon sokat számított, hogy még akkor is, amikor növendéke lettem, láthattam Valikát a színpadon, és az ottani teljesítménye magáért beszélt. Boldoggá tett, hogy ő lett a tanárom, hogy ahhoz az emberhez kerültem, akiért korábban már művészként is rajongtam, mert olyan felejthetetlen élményt adott minden este. A színpadon nem lehet hazudni. S ezt ő pontosan tudta. Nagy csodának éreztem, hogy megnéztem este, másnap pedig bejött, és az órákon elmesélte az alakítások titkát. Azt szokták mondani, hogy a jó növendék megtalálja a jó tanárt. Valikának temérdek tehetséges tanítványa akadt!

Berdál Valéria Gilda és Gyimesi Kálmán Rigoletto szerepében Giuseppe Verdi Rigoletto című operájának próbáján a Szegedi Nemzeti Színházban.
(MTI Fotó: Tóth Béla, 1965)

– *Szigorú mester volt?*

– Igen, mert a legjobbat akarta mindenkiből kihozni. S hogy mennyire az volt, talán jelzi az alábbi történet is. Gyerekként mindig utánóztam a rádiót, koloratúrszoprán szerettem volna lenni, így növendékként is nagy lelkesedéssel tanultam meg a Lakmé egyik áriáját a nyári szünetben. Kidolgoztam, gyakoroltam, még az f-hang is kijött valahogy. „Mit hoztál, kislányom? – kérdezte. „Lakmé Csengettyű-áriáját”. Teljesen vörös lett a feje – mindig erősen váltogatta az arcszínét, ha ideges volt – „Szó sem lehet róla!” – vágta rá. Valahogy azért csak rávettem, hogy hallgasson meg. „Jól van, kislányom” – mondta később, a produkcióm végén, amit én egész sikeresnek éreztem – „akkor most ezt elénekelted kétszer – először és utoljára. Nem szabad kinyújtani a hangszalagjaidat. Azért van meg a f-ed, mert fiatal vagy, de Te nem az a szoprán leszel, akinek ez a szerep repertoárján van. Rád Mimi, Manon, Pillangókisasszony,

Leonóra, Desdemona vár!” Így megjósolta egy 16-17 éves kislánynak a későbbi pályáját... S nemcsak remek pedagógus, hanem meleg szívű, empatikus ember volt, aki oroszládként harcolt a tehetséges növendékeiért. Az operettekben is otthon volt, szép beszédhanggal bírt, jól tudott prózát mondani a színpadon. Ezt is megtanította, hiszen egy olyan fiatal, mint én, honnan tudta volna egyébként, miként kell kimenni a színpadra, meghajolni, és viselni a kosztümöt? Mindig azt mondogatta, hogy „már a nézésed is a figuráé legyen!”.

– *Amikor a konzervatóriumban a tanára lett, régóta foglalkozott már fiatalokkal?*

– Nem, az egyik első növendéke voltam, de kiváló érzéke volt ahhoz, hogyan kell átadni a tudását. S tényleg különleges időszak részese lehettem, hiszen még másfél évig énekelt a tanítás mellett. A nyugdíjazását pedig ő maga kérte. Még jó hangú állapotban volt, de valamin megbántódott a színházban. A tanítást azonban nagyon szerette, s olyan énekeseket indított útnak, mint Komlósi Ildikó, Temesi Mária Bátori Éva, Frankó Tünde, Felber Gabriella, Busa Tamás vagy Miklósa Erika. Egyedülálló, híres iskolát teremtett, s a növendékei máig emlegetik, akár csak én. Arról nem is beszélve, hogy amikor elkezdtem én magam is tanítani, oly sok mindent alkalmaztam a tőle elsajátított metódusokból! Ahogy abban is igyekeztem követni, hogy mindenben segítse az ember tanárként a növendékeit...

– *A zeneakadémiai felvételt is Berdál Valériának köszönheti....*

– Erre az alkalomra kölcsönadta például a ruháját – amit ki kellett engedni, hogy jó legyen rám –, ez is jelzi, milyen nagyszívű ember volt, s természetesen el is kísért a fővárosba. Azt, hogy egyáltalán eljöhettek Budapestre, ugyancsak neki köszönhetem. A szüleim ugyanis nem akartak elengedni, tartottak ettől a pályától, féltettek. Eljött a házukba, s elmondta édesanyáméknak, hogy nem tehetik meg, hogy ezt a tehetséges lányt nem engedik el a fővárosba tanulni. Végül sikerült is meggyőznie őket. S azt a veszélyt is jól mérte fel, ami fenyegetett... A félévi vizsgán ugyanis a Szerelmi bájjal keresztmetszetét adtuk elő, az első részben A varázsfüvolát, amelybe eljött a növendékekhez kiségetni Gregor József. A szünetben pedig Vaszy Viktor, aki kíváncsi volt a vizsgára, bejött az öltözőbe azzal, hogy keressem meg másnap a színházban. Valika persze ezt hallva megint váltogatni kezdte a színét hol vörös volt, hol sápadt, és azt mondta: „Vigyázz, mert szerződteni akar!” Nem értettem először, hogy az miért volna olyan nagy baj, de kiokosított, hogy mit tegyek. „Utasítsd vissza – kezdte – azzal, hogy gondolkodsz rajta. A Te hangodnak még idő kell, szükséged van a Zeneakadémián arra a további öt évre, hogy felkészülj az életre. Soha többet nem lesz ennyi időd, hogy tanulj, hogy ennyi műfajból felkészülj. Nem szabad ilyen fiatalon a hangszalagokat megterhelni. A színház pedig, ha rutintalanul kezdesz neki a pályának, és hamar kiéneked magad,

akkor azonnal eldob...” Hallgattam a tapasztalatára. A szüleimnek is megmondta, ha nem engednek el a Zeneakadémiára, akkor Vaszy bekebelez a színházban...

Dr. Sipos Jenő Faragó Andrásal

– *Még a zeneakadémiai évek alatt is segítette.*

– Mindig számíthattam rá. Réti Józsefhez akartam kerülni, mert ő volt az egyik legismertebb név, végül azonban dr. Sipos Jenő lett a tanárom. Hamar kiderült, szerencsém volt vele, mert ő is Stracciari-növendékek sorába tartozott. Valika is azt mondogatta, nála kellene folytatnom. Így az olasz iskolát követtem továbbra is. Az első félévben azonban nem működött a kommunikáció dr. Sipossal, nem éreztem rá nála a technikára, ezért Valikával konzultáltunk. „Biztos, hogy félreértetted, hiszen a jó támasz, a ‘maszkban való éneklés’ számára is a kiindulópontot jelenti.” S igaza is lett, a második évre már remekül összeszoktunk Sipossal. Neki fontos volt az is, hogy önbizalmat adjon, hogy az ember bátran menjen ki a színpadra. Nagyon bízott a növendékeiben. Emlékszem, elvitt magával egy kurzusára Svájcban – ahová rendszeresen meghívták –, én voltam a bemutató énekes. S épp abban az időben rendeztek ott egy nemzetközi énekversenyt. „Menj el!” – biztatott – s összeállítottunk gyorsan egy kétfordulós repertoárt. Végül egy különdíjjal jutalmaztak, ami nagyon boldoggá tett. S még egy kedves ajándéka volt. A kurzus alatt kapott valakitől két operajegyet, így elvitt magával a Turandotra, amelynek nem más, mint Birgit Nilsson volt a címszereplője. Felejthetetlen élmény a mai napig. Ahogy az is, ahogy felkészített az Erkel és a Kodály Énekversenyekre, s mindkettőn sikerrel szerepelem. Dr. Sipos Jenő sokat jár Japánba is kurzust tartani, nemzetközileg elismert énektanárnak számított. Kellemes, jókedélyű ember volt, akit nagyon ritkán láttam komornak, s még a féltehetségeket is segítette. Rajta kívül sokat számított az is, hogy Varasdy Emmi korrepetitorként több versenyen is zenei partnerem volt, sok közös rádiófelvételünk született, sőt, egy Poulenc-ciklust is

lefordított számomra magyarra. Tőle is nagyon sokat tanultam zenei formálás, szövegértelmezés, zenei kidolgozás terén. A Zeneakadémián jó kezekbe kerültem, de azért a legszorosabb kapcsolat Valikához fűzött.

– *Mennyire meghatározó egy mester...*

– Neki köszönhetem a karrieremet. A mai napig hálás vagyok Berdál Valériának mindenért, hiszen teljesen más irányt vett volna a pályám, ha nem hallgatok a tanácsára, s elfogadom a szegedi színházi felkérést, ha ott maradok... Igyekeztem később meghálálni ezt az anyai-barátnői segítséget. Amikor már elindult a külföldi karrierem, majd két hónapon keresztül voltam a San Franciscó-i Operában, ahol Bohéméletet énekeltem Luis Limával, és elhívtam magammal Valikát is. Abban az időben kezdett angolul tanulni, s mondtam neki, szükségem van rá, hogy segítsen nekem. Végre világot látott, nagyon élvezte. Ahogy azt is, hogy eljött velem Montrealba, ahol a Manon Lescaut volt műsoron. Ráadásul az ottani konzervatóriumi igazgatók között híre ment, hogy a művésznővel eljött a mestere is. Két-három héten keresztül hívták többfelé tanítani, kurzust adni, ami nagyon boldoggá tette. Napközben a fiatalokkal foglalkozott, esténként pedig hallgatta az előadásaimat. Sajnos élete utolsó éveiben már betegeskedett, egyre kevésbé ismerte meg az embereket, de rám mindig emlékezett. Többször meglátogattam a Tisza-parti nyaralójában, elbicikliztem hozzá, vittem édesanyám süteményéből, s aztán együtt töltöttük a napot. Visszaidéztük a közös utazásokat, élményeket és rengeteget nevtünk. Nagyon szerettem, s nemcsak művészideálom volt, hanem csodálatos mester, s anyai barát.

Tokody Ilona az életművét bemutató kiállításon férjével, Muskát András operaénekesssel a Tolnay Klári Emlékházban (2022)

[Ilona Tokody - Desdemona - Canzone del salice & Ave Maria - Verdi: Otello \(12:41\)](#)

Verdi: Otello – Fűzfadal és Ave Maria

Desdemona: Tokody Ilona, Emilia: Lehócz Andrea, vezényel: Lukács Ervin
(Magyar Állami Operaház, 2005)